

УДК 654:338.4

С. В. Князь,
д. е. н., доцент, доцент кафедри екологічної політики і менеджменту природоохоронної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка»

Н. М. Байдала,
аспірант кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»

Р. Б. Вільгуцька,
аспірант кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

S. V. Kniaz,
Doctor economic sciences, associate professor of the department of Environmental Policy and Management Environmental Performance,
National University "Lviv Polytechnic"

N. M. Baidala,
Post-graduate student of department of Management and International Business,
National University "Lviv Polytechnic"

R. B. Vilgyska,
Post-graduate student of department of Management and International Business,
National University "Lviv Polytechnic"

THE EXPORT POTENTIAL OF THE COMPANY AS A COMPONENT OF THE ENVIRONMENTAL PROTECTION MANAGEMENT SYSTEM

У статті розкрито сутність поняття «експортний потенціал підприємства» як компоненти системи менеджменту природоохоронної діяльності. На підставі критичного аналізу компаративного, ресурсного, системно-структурного і функціонального підходів уточнено сутнісні ознаки цього поняття і сформульовано його означення.

This article discovers the essence of "The export potential of the company" as a component of the environmental protection management system. The essential features of the concept are specified and its definition is formulated, basing on a critical analysis of comparative, resource, system-structural and functional approaches.

Ключові слова: експорт, потенціал, система, менеджмент, природоохоронна діяльність.

Keywords: export potential, system management, environmental protection.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Підприємство як відкрита система є суб'єктом еколого-економічних систем, а також рушієм систем менеджменту природоохоронної діяльності. Формуючи і використовуючи експортний потенціал, підприємства взаємодіють із чинниками зовнішнього середовища, зокрема природними ресурсами і довкіллям, що вимагає урахування перспектив їхніх змін під впливом реалізації стратегії і тактики використання експортного потенціалу. Проблема полягає у тому, що досі відсутні системні, науково-обґрунтовані положення щодо формування і використання експортного потенціалу як компоненти системи менеджменту природоохоронної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнення огляду літературних джерел [3; 5; 9; 12; 23; 24; 37; 44; 54; 57; 69; 80; 128; 141; 166] дозволило виділити такі кілька науково-методичних підходів до визначення експортного потенціалу підприємства: компаративний, ресурсний, системно-структурний і функціональний. Компаративний підхід базується на теорії конкурентних переваг, розробленій М.Портером [16-18], відповідно до якої конкурентоспроможність компанії забезпечує її експортний потенціал в межах групи підприємств однієї галузі. Конкурентоспроможність при цьому розглядається як відносна категорія, тому визначити залежний і забезпечуваний нею експортний потенціал можна лише, порівнюючи потенціал одного підприємства з потенціалом інших підприємств.

Ресурсний підхід до визначення експортного потенціалу підприємства базується на ідентифікуванні його взаємозв'язків із поняттям «економічний потенціал підприємства». Адекватна достовірна оцінка експортного потенціалу підприємства базується на аналізі обсягу і структури його ресурсів. Ресурсний підхід передбачає ідентифікування переваг продуктивності використання ресурсів підприємства, тобто робить наголос на ефективності виробництва, раціональності взаємодії з партнерами, повноті використання патентів, розвитку реклами і менеджменту, зв'язках із споживачами [9; 19].

Загальним недоліком компаративного і ресурсного підходів є те, що в них не передбачається оцінка ефективності адаптації підприємства до умов навколишнього середовища, що змінюється.

Системно-структурний підхід до дослідження експортного потенціалу підприємства передбачає дослідження процесів, які відбуваються у внутрішньому середовищі підприємства, що відображає його взаємовідносини із зовнішнім середовищем. Системно-структурний підхід до трактування поняття «експортний потенціал підприємства» глибоко розвинутий українськими фахівцями В.Пономаренком, Л.Піддубною, А.Поручником [14; 15; 22]. Серед зарубіжних вчених, які розкривають сутність експортного потенціалу з позиції системно-структурного підходу, слід відзначити П.Діксона, В.Норджауса. У відповідності то бачень цих науковців експортний потенціал є здатністю підприємства до виживання, збереження його як цілісної системи техніко-технологічних, економічних, організаційних, соціальних та інших елементів за рахунок як внутрішніх сил, так і додаткової «енергії» із зовнішнього середовища. Експортний потенціал презентує адаптаційну здатність підприємства до вимог зовнішнього середовища в її ринково-продуктовому, технологічному, просторово-часовому та інших вимірах. Він відображає

сталість циклу «вхід – процес – вихід», який припускає динамічну збалансованість його елементів і функціонування на принципах економічної раціональності та ринкової доцільності» [8].

Низка російських авторів визначають експортний потенціал підприємства як динамічну складову його економічного потенціалу, організаційно-технічна структура якого підпорядковується місії і цілям підприємства з урахуванням дії чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ і забезпечує стабільні обсяги продажів із встановленим рівнем рентабельності на експортних ринках [2; 10].

Т.Скорнякова визначає експортний потенціал як здатність економічного суб'єкта виробляти конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, яка може подолати існуючі експортні бар'єри та бути ефективно проданою за кордон [10; 20]. Таке розуміння експортного потенціалу, певною мірою, зміщує акценти у бік конкурентоспроможності з наступною необхідністю виявлення адекватних конкурентних переваг, а отже, обмежує коло потенційних експортерів.

Т.Гордєєва формулює означення експортного потенціалу як максимальну спроможність підприємства за даного рівня техніко-економічної бази продукувати конкурентоспроможну продукцію на національній території та реалізувати її на світовому ринку [10; 22]. Проблемним аспектом такого формулювання є неадекватне окреслення запропонованих для розуміння експортного потенціалу дефініцій, таких, як «максимальна спроможність» та «рівень техніко-економічної бази».

Дослідивши концептуальні основи експортного потенціалу, Т. Мельник [10] стверджує, що експортний потенціал країни складається з експортних потенціалів окремих галузей, першою чергою промисловості як найважливішого продуцента готової продукції. У свою чергу, експортний потенціал галузі — з експортних потенціалів окремих підприємств; по-друге, експортний потенціал об'єктивно пов'язаний з конкурентоспроможністю продукції, призначеної для реалізації на світовому ринку» [10]. Не заперечуючи цього, можна визнати логічною авторську пропозицію розглядати експортний потенціал як складову економічного потенціалу, в якій відображаються можливості економічної системи інтегруватись у світовий економічний простір.

З точки зору Т.Мельник економічний потенціал охоплює найбільш агреговані складові, зокрема виробництво і реалізація готової продукції. З технологічним потенціалом виробництва пов'язані промисловий і сільськогосподарський потенціали, а також потенціал інших галузей. У свою чергу, технологічного процесу реалізації готової продукції стосуються потенціал внутрішнього і зовнішнього ринків збуту [10, с. 223]. Такий підхід опирається на загальноекономічний потенціал, на основі якого і формуються експортні можливості підприємства, проте тут не враховується науково-технічний та кадровий потенціали, які, без усякого сумніву, складають підґрунтя експорту промислової продукції.

Спробу пояснити сутність експортного потенціалу промислових підприємств зроблено науковцями у [12-13], які наголошують, що «сучасна економічна теорія, на жаль, не дає вичерпної відповіді щодо дефініції «експортний потенціал підприємства» як у площині економічної сутності, так і його структурно-функціональних характеристик, оскільки основна маса публікацій з цієї проблематики присвячена дослідженню експортного потенціалу країн, регіону або території [3; 11; 22; 23; 24]. Науковці роблять спробу розвинути уявлення економічної сутності експортного потенціалу підприємства як складного системно-структурного явища [13, с.126]. Згідно з їх баченнями, експорт являє собою вивезення за кордон товарів, проданих іноземним покупцям і призначених для продажу на іноземних ринках або для переробки в інших країнах [4, с. 489]. Тут категоріальний аналіз експортного потенціалу підприємства спирається на методологічну схему «загальне - особливе - окреме». Загальним у цій схемі є термін «потенціал», що походить від латинського слова «potentia» - сила і у широкому сенсі визначає можливість, наявні сили, запаси, ресурси, засоби, які можуть бути використані. Тлумачний словник української мови також трактує потенціал як «приховані здібності, сили для будь-якої діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [1]. В економічному сенсі потенціал визначається як наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використовувати для досягнення поставленої мети» [7, с. 628]. Тобто, у ланцюзі «потенціал - економічний потенціал» останній виступає як особлива форма уособлення досягнутого рівня та здібностей носія потенціалу до подальшого розвитку.

У сучасних дослідженнях економічного потенціалу наголос робиться переважно на ресурсну домінанту [7; 13]. Незважаючи на частоту вживання, ресурсний підхід лише частково дозволяє розкрити сутність поняття «експортний потенціал підприємства». Тому цілком корисним та науково-доцільним вважаємо спробу авторів характеризувати економічну категорію «експортний потенціал підприємства» якісними ознаками, що віддзеркалюють не лише ресурсні можливості суб'єктів господарювання, а й потреби та інтереси зарубіжних країн та їх економічних агентів, котрі визначають, яким має бути експортний потенціал зарубіжного продуцента, щоб задовольняти їх потреби і інтереси, впливаючи таким чином на формування і розвиток як ресурсної бази, так і інших складових експортного потенціалу підприємства [13, с. 127].

Розробляючи теоретичну модель експортного потенціалу підприємства, Л.Піддубна застосувала функціонально-структурний підхід, за яким експортний потенціал розглядається як компонента економічного потенціалу підприємства, що забезпечує його взаємодію з експортними ринками на засадах взаємного задоволення економічних та інших інтересів експортерів та імпортерів. Такий методологічний підхід дозволяє визначити експортний потенціал підприємства як складне системне утворення взаємозв'язаних і взаємодіючих елементів внутрішньої і зовнішньої дії економічного і соціально-культурного походження [13].

Погляди на експортний потенціал підприємства як системно-структурне явище знаходять якщо не пряме, то опосередковане підтвердження в сучасних наукових працях. Так в економічній енциклопедії поняття «експортний потенціал» визначається як здатність єдиного народногосподарського комплексу країни виготовляти максимальну кількість конкурентоспроможних товарів на світовий ринок, надавати якнайбільше якісних послуг і виконувати необхідну кількість робіт на замовлення іноземних країн і компаній [5, с. 13].

Дудченко М. визначає експортний потенціал як реальну систему внутрішніх економічних відносин і зовнішніх зв'язків. У ньому сфокусовані ресурсні, економічні, технологічні та інші порівняльні переваги країни [3, с. 143]. Функціональна роль експортного потенціалу полягає у реалізації цільових настанов зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Природа цих настанов може бути різною. Вони здебільшого формуються за принципом забезпечення порівняльних переваг продуктів і послуг для потреб зовнішніх ринків. Рівень задоволення цих потреб окремим підприємством може бути визначений кризь такі показники, як обсяг експорту, якість експортованої продукції, собівартість виробництва і реалізації експортної продукції, рівень диверсифікації експорту, які визначають результат експортної діяльності, а стосовно її мети слугують критерієм ефективності експортного потенціалу підприємства. Акцентуючи увагу на такій функції експортного потенціалу, як забезпечення потреб зовнішніх ринків, М.Дудченко пропонує розглядати експортний потенціал підприємства з двох методологічних позицій. У відповідності до першої з них експортний потенціал розглядається з точки зору реалізації мети експортної діяльності підприємства, яка полягає у задоволенні потреб зовнішнього ринку. У відповідності до другої позиції експортний потенціал репрезентує собою мету управління розвитком експортної діяльності підприємства, яка полягає в оптимізації фазового стану системи та забезпеченні усталеного функціонування підприємства як суб'єкта міжнародної економічної діяльності. Ця методологічна конструкція створює підґрунтя визначення експортного потенціалу у площині взаємодії компонентів ланцюга «підприємство - зовнішній ринок» [13, с.127]. Поєднання цих підходів в один дозволило трактувати поняття «експортний потенціал підприємства» як системне явище, що характеризує можливість підприємства виконувати функцію суб'єкта міжнародної економічної діяльності, задовольняючи потреби зовнішніх ринків, природа яких пов'язана зі здійсненням експортної діяльності підприємства [13, с.128].

Цілі статті. Метою статті є уточнити сутність понять «експортний потенціал підприємства» і розкрити місце експортного потенціалу в системі менеджменту природоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення огляду літературних джерел [1-191] і власні дослідження стали підставою для формулювання означення експортного потенціал з позиції різних науково-методичних підходів (табл. 1).

Таблиця 1.

Означення поняття «експортний потенціал підприємства» з позиції альтернативних науково-методичних підходів

Науково-методичні підходи	Види означень	Означення
Системно-структурний підхід	Структурне означення	Експортний потенціал є частиною економічного потенціалу підприємства, який перебуває у взаємодії і взаємозалежності з усіма іншими

		видами потенціалу, якими володіє підприємство
Ресурсний підхід	Каузальне означення	Експортний потенціал є сукупністю ресурсів, які має можливість використовувати підприємство для виробництва продукції на експорт
Функціональний підхід	Функціональне означення	Експортний потенціал є можливістю підприємства виконувати функцію задоволення потреб іноземних ринків у готовій продукції
Компаративний підхід	Порівняльне означення	Експортний потенціал є сукупністю можливостей підприємства виробляти і реалізувати продукцію, яка має порівняльні переваги стосовно аналогічної продукції на іноземних ринках

Примітки: розроблено дисертантом.

У результаті проведених досліджень виділено сутнісні ознаки поняття «експортний потенціал підприємства» (табл. 2).

Таблиця 2.
Сутнісні ознаки поняття «експортний потенціал підприємства»

Види ознак	Перелік ідентифікованих ознак
Номінальна	Можливість
Структурна	Складова економічного потенціалу підприємства
Ресурсна	Сукупність ресурсів
Функціональна	Функція задоволення потреб споживачів на іноземних ринках
Компаративна	Забезпечення інноваційності продукції, що експортується, або її порівняльних переваг

Примітки: побудовано дисертантом

Таким чином, у результаті синтезу ознак, що наведені у табл. 2 на основі застосування інтеграційного підходу під експортним потенціалом слід розуміти складову економічного потенціалу підприємства, репрезентовану сукупністю ресурсів, функціональним призначенням яких є уможливлення виготовлення і просування до споживачів готової продукції, що немає аналогів або характеризується порівняльними перевагами на іноземних ринках.

У табл. 3 наведено класифікацію видів експортного потенціалу.

Таблиця 3. Види експортного потенціалу

Класифікаційні ознаки	Види експортного потенціалу
За змістом	Потенціал експорту готової продукції; потенціал експорту сировини і напівфабрикатів; потенціал експорту інженерно-технологічних послуг; потенціал експорту ліцензій і ноу-хау; потенціал експорту капіталу тощо
За станом	Експортний потенціал у стані відтворення; експортний потенціал у стані розвитку; експортний потенціал у стані згорання
За орієнтацією на зовнішні ринки	Моновекторний експортний потенціал; бівекторний експортний потенціал; полівекторний експортний потенціал
За рівнем перманентності	Постійний експортний потенціал; змінний експортний потенціал

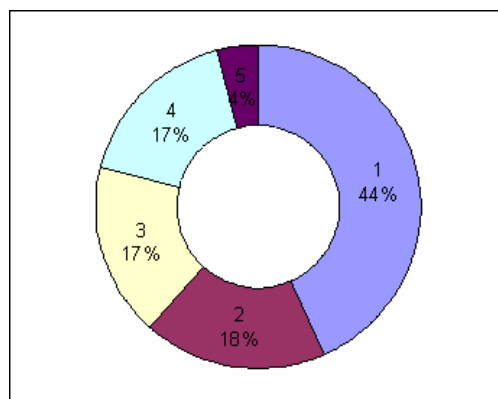
Примітки: побудовано дисертантом

На рис. 3 наведено сектору діаграму експортного потенціалу промислових підприємств України за змістом станом на 1.01.2013 р.

З точки зору математичної логіки і теорії множин усі види експортного потенціалу підприємства, які виділено за змістом, становлять певне об'єднання множин $\cup P_e$. У відповідності до аксіоми об'єднання сукупність цих множин можна записати так:

$$\begin{aligned} \cup P_e &= A_x \cup B_y \cup C_z \cup D_n \cup I_m; \\ x \in P_e &\Leftrightarrow \exists A_x \in P_e, x \in A_x; y \in P_e \Leftrightarrow \exists B_y \in P_e, y \in B_y; \\ z \in P_e &\Leftrightarrow \exists C_z \in P_e, z \in C_z; n \in P_e \Leftrightarrow \exists D_n \in P_e, n \in D_n; \\ m \in P_e &\Leftrightarrow \exists I_m \in P_e, m \in I_m, \end{aligned}$$

де A_x - множина елементів потенціалу експорту готової продукції; B_y - множина елементів потенціалу експорту сировини і напівфабрикатів; C_z - множина елементів потенціалу експорту інженерно-технологічних послуг; D_n - множина елементів потенціалу експорту ліцензій і ноу-хау; I_m - множина елементів потенціалу експорту капіталу.

Рис. 1. Діаграма експортного потенціалу промислових підприємств України за змістом

Примітки: побудовано на основі результатів проведеного експертного дослідження.

Умовні позначення: 1 – частка промислових підприємств, які володіють потенціалом експорту готової продукції;

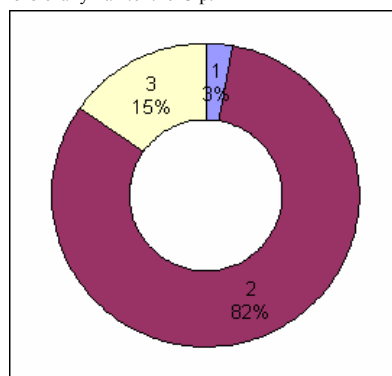
2 – частка промислових підприємств, які володіють потенціалом експорту сировини і напівфабрикатів;

3 – частка промислових підприємств, які володіють потенціалом експорту інженерно-технологічних послуг;

4 – частка промислових підприємств, які володіють потенціалом експорту ліцензій і ноу-хау;

5 – частка промислових підприємств, які володіють потенціалом експорту капіталу

Як видно з табл. 1, виділено експортний потенціал у стані відтворення, у стані розвитку і згортання. На рис. 2 наведено секторну діаграму експортного потенціалу промислових підприємств України за ознакою його стану на 1.01.2013 р.

Рис. 2. Діаграма експортного потенціалу промислових підприємств України за ознакою його стану

Примітки: побудовано на основі результатів проведеного експертного дослідження.

Умовні позначення: 1 – частка промислових підприємств, які володіють експортним потенціалом у стані відтворення;

2 – частка промислових підприємств, які володіють експортним потенціалом у стані розвитку;

3 – частка промислових підприємств, які володіють експортним потенціалом у стані згортання.

У формалізованому вигляді вказані вище види потенціалу можна подати за допомогою таких аксіом:

1) у відповідності до аксіоми регулярності UP_e є непорожньою множиною, проте якщо у результаті використання потенціалу (UP_e) відсутній приріст елементів його складових, то перетин UP_e з будь-якою його складовою є порожнім. Таким чином, експортний потенціал у стані відтворення можна подати так:

$$\begin{aligned} \forall UP_e (\exists A_x (A_x \in UP_e) \rightarrow \exists A_x (A_x \in UP_e \wedge \neg \exists x+1 (x+1 \in UP_e \wedge x+1 \in A_x))); \\ \forall UP_e (\exists B_y (B_y \in UP_e) \rightarrow \exists B_y (B_y \in UP_e \wedge \neg \exists y+1 (y+1 \in UP_e \wedge y+1 \in B_y))); \\ \forall UP_e (\exists C_z (C_z \in UP_e) \rightarrow \exists C_z (C_z \in UP_e \wedge \neg \exists z+1 (z+1 \in UP_e \wedge z+1 \in C_z))); \\ \forall UP_e (\exists D_n (D_n \in UP_e) \rightarrow \exists D_n (D_n \in UP_e \wedge \neg \exists n+1 (n+1 \in UP_e \wedge n+1 \in D_n))); \\ \forall UP_e (\exists I_m (I_m \in UP_e) \rightarrow \exists I_m (I_m \in UP_e \wedge \neg \exists m+1 (m+1 \in UP_e \wedge m+1 \in I_m))); \end{aligned}$$

де x – елемент множини A_x ; y – елемент множини B_y ; z – елемент множини C_z ;

n – елемент множини D_n ; m – елемент множини I_m ;

2) аксіома приєднання вказує на те, що дві множини, наприклад, A_x і C_z можуть утворювати третю множину, наприклад, W , чий елементи складаються лише з елементів A_x і C_z . Ця аксіома демонструє експортний потенціал у стані розвитку. Так, $\forall A_x \forall C_z \exists W \forall D_n [D_n \in W \leftrightarrow (D_n \in A_x \vee D_n \in C_z)]$, де W – множина елементів експортного потенціалу підприємства, чий елементи тільки елементи A_x і C_z ;

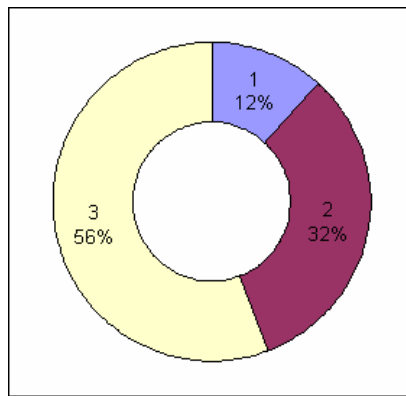
3) аксіома виділення вказує на те, що об'єднання множин UP_e характеризується певними властивостями, які характерні лише окремим підмножинам UP_e . Як наслідок, якщо в результаті використання UP_e відбувається втрата C_z і D_n , то UP_e перестає характеризуватись властивістю F. У формалізованому вигляді запишемо це так:

$$\forall F \forall UP_e \exists C_z \forall D_n [D_n \in C_z \leftrightarrow D_n \in UP_e \wedge F(D_n)],$$

де F – властивість, що характерна лише тим елементам множин, які належать множинам C_z і D_n .

З позиції орієнтації на зовнішні ринки виділено моноекторний, біекторний і поліекторний експортні потенціали. Перший із них має місце на підприємствах, які під час реалізації експортного потенціалу географічно орієнтовані лише на один регіон. Якщо таких регіонів два, то має місце біекторний експортний потенціал. В інших випадках підприємство володіє поліекторним експортним потенціалом. На рис. 3 наведено секторну діаграму експортного

потенціалу промислових підприємств України за ознакою орієнтації на зовнішні ринки за даними станом на 1.01.2013 р.

Рис. 3. Діаграма експортного потенціалу промислових підприємств України за ознакою орієнтації на зовнішні ринки

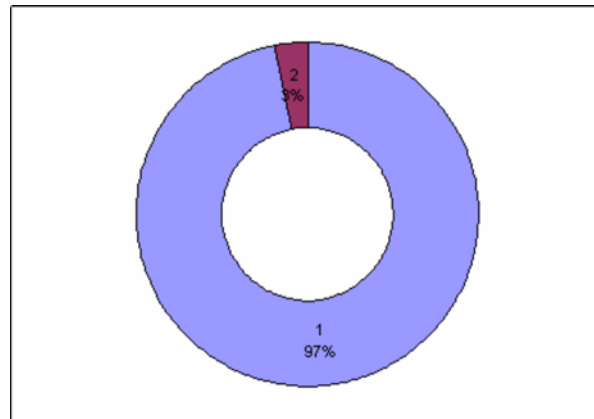
Примітки: побудовано на основі результатів проведеного експертного дослідження.

Умовні позначення: 1 – частка промислових підприємств, які володіють моноректорним експортним потенціалом;

2 – частка промислових підприємств, які володіють бівекторним експортним потенціалом;

3 – частка промислових підприємств, які володіють полівекторним експортним потенціалом

У результаті проведених досліджень за рівнем перманентності виділено також постійний і змінний експортні потенціали. На рис. 4 наведено діаграму експортного потенціалу промислових підприємств України з позиції перманентності його формування за усередненими даними 2008-2013 рр.

Рис. 4. Діаграма експортного потенціалу промислових підприємств України з позиції перманентності його формування

Примітки: побудовано на основі результатів проведеного експертного дослідження.

Умовні позначення: 1 – частка промислових підприємств, які володіють постійним експортним потенціалом;

2 – частка промислових підприємств, які володіють змінним експортним потенціалом

З одного боку, використання експортного потенціалу, здебільшого, призводить до певних змін, тобто цей потенціал або зростає, або знижується. Ці зміни відбуваються внаслідок впливу на потенціал як суб'єктивних, так і об'єктивних факторів. Проте, з іншого боку, дослідження показали, що є випадки, коли, незважаючи на зміни середовища, в яких формується і використовується експортний потенціал, з часом він залишається незмінним. Тут йдеться про те, коли експортний потенціал підприємства перебуває у стані відтворення, то він залишається незмінним з точки зору можливостей виробництва і реалізації підприємством продукції на експорт. За даними Державної служби експортного контролю України і Центру ділової авіації вітчизняні виробники літальних апаратів в Україні щорічно продають не більше одного гелікоптера і п'яти літаків, а за кордон щороку експортують близько п'яти гелікоптерів і тридцять літаків, причому більшість з них є вживаними [6; 21]. Експортний потенціал вітчизняних авіавиробників останніми роками практично не змінився. По-перше, на світовому ринку гелікоптерів досить широка пропозиція літальних апаратів, які добре відомі споживачам, вони відносно не дорогі і мають розвинуту мережу сервісного обслуговування. Основна маса гелікоптерів і літаків, які експортує Україна, продається у країні пострадянського простору, а також в Африку. По-друге, вітчизняні підприємства пропонують на світовий ринок модернізовану техніку після її капітального ремонту. Для прикладу, такі види робіт виконує ПАТ «Мотор січ», яке встановлює двигуни на гелікоптери МІ-2, виробником яких є ДП «Вінницький авіаційний завод». Попит на модернізовані літальні апарати хоча і низький, проте він стабільний, що утримує «на плаву» вітчизняних виробників.

Враховання уточненої сутності поняття «експортний потенціал підприємства», а також ідентифікованих видів експортного потенціалу є теоретичним підґрунтям для розроблення методико-прикладних рекомендацій щодо розвитку експортного потенціалу промисловими підприємствами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У більшості наукових праць, у яких наводиться означення сутності поняття «експортний потенціал підприємства», застосовуються компаративний, ресурсний, системно-структурний і функціональний підходи. Критичний аналіз досліджуваного поняття в розрізі цих підходів показав, що вони не забезпечують повноти врахування сутнісних ознак поняття «експортний потенціал підприємства» як компоненти системи менеджменту природоохоронної діяльності. Це, у значній мірі, є причиною неадекватності теоретичних і методико-прикладних структурних надбудов, що базуються на означенні даного поняття. Проведені дослідження дозволили виокремити сутнісні ознаки поняття «експортний потенціал підприємства» на засадах аналізу структурного, каузального, функціонального і порівняльного означень у межах компаративного, ресурсного, системно-структурного і функціонального підходів. На підставі виділення сутнісних ознак поняття «експортний потенціал підприємства» і застосування інтеграційного методичного підходу доведено, що експортний потенціал підприємства в системі менеджменту природоохоронної діяльності є складовою економічного потенціалу підприємства, що репрезентована сукупністю ресурсів, функціональним призначенням яких є уможливлення виготовлення і просування до споживачів готової продукції, що не має аналогів, або характеризується порівняльними перевагами на іноземних ринках. Запропоноване означення лягло в основу типологізації експортного потенціалу підприємств за змістом, станом, орієнтацією на зовнішні ринки і рівнем перманентності. Проведені дослідження показали, що більшість промислових підприємств, які є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, володіють потенціалом експорту сировини і напівфабрикатів (44%). У 82% підприємств, з числа суб'єктів експортних відносин, експортний потенціал перебуває у стані розвитку, що є позитивним явищем, а у 97% підприємств експортний потенціал є змінним. Позитивним є також те, що 56% підприємств володіють полівекторним експортним потенціалом, що дозволяє їм диверсифікувати експортні ризики і збалансовувати у часі показники, які характеризують ефективність реалізації експортних операцій.

Список використаних джерел.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад, і гол. ред. В.Т. Бусел. - К.: Ірпін: ВТФ «Перунь», 2005. - 728с.
2. Волокодавова Е.В. Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика: [Монография] / Е.В. Волокодавова. – Самара: Самарский гос. экон. Университет, 2007. – С.14.
3. Дудченко М.А. Диверсифікація експортного потенціалу України/ Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / М.А. Дудченко, А.С. Філіпенко, В.С. Буркін, А.С. Гальчинський та ін. - К.: Либідь, 2002. - С. 143 - 157.
4. Економічна енциклопедія. [У трьох томах. Т. 1]. / Відповідальний редактор Мочерний С.В. - Київ.: Видавничий центр «Академія», 2000. - 864с.
5. Економічна енциклопедія. [У трьох томах. Т. 3]. Відповідальний редактор Мочерний С.В. - Київ.: Видавничий центр «Академія», 2002. - 952с.
6. Ескадрилья власників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vcourse.ua>
7. Игнатенко Н.Т. Природно-ресурсный потенциал территории: географический анализ и синтез / Н.Т.Игнатенко, В.П.Руденко. - К.: Вища школа, 1986. - 164 с.
8. Клирик Г.В. Проблемы вдосконалення механізму управління експортною діяльністю підприємств сільськогосподарського машинобудування / Г.В.Клирик, С.В.Петрик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.btsau.kiev.ua/ua/edition.php?read=831>
9. Клівець П.Г. Стратегія підприємства: [Навч. посіб.] / П.Г.Клівець. - К.: Академвидав, 2007.- 320 с.
10. Мельник Т. Экспортный потенциал Украины: методология оценки та анализ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/.../10_Melnuk1.pdf
11. Пилипенко И.В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы / И.В. Пилипенко. - Смоленск: Ойкумена, 2005 -496 с.
12. Піддубна Л.І. Експортний потенціал машинобудівних підприємств регіону: сутність, структура і проблеми диверсифікації / Л.І. Піддубна, Ю.О.Семикоп // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. - №26. – С. 125-133.
13. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: [Монографія]. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 368 с.
14. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством / В.С.Пonomаренко. - Х., 2000.- 432 с.
15. Пономаренко В.С. Конкурентоспроможність як імператив функціонування та розвитку сучасних економічних систем. Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики: [Моно-графія] / В.С.Пonomаренко, Л.І.Піддубна. - Х.: ВД «ІНЖЕК»,2007.- 264 с.
16. Портер М. Е. Конкуренция : учебное пособие / М. Е. Портер ; пер.с англ. под ред. Я. В. Заблочного. – М. : Издательский дом "Вильямс", 2000. – 495 с.
17. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
18. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / Майкл Е. Портер ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.
19. Селіверстова Л.С. Шляхи формування ефективної стратегії підприємства / Л.С.Селіверстова // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 7 (85). - С. 133-136.
20. Скорнякова Т.В. Експортний потенціал обробної промисловості України: управління процесом формування: [Монографія] / Т.В.Скорнякова. – К.: Наук.світ, 2006. – С.9.
21. Український авіапром на світовому ринку: успіхи і перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wartime.org.ua>
22. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: [Монографія: у 2т.] - Т. II / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін., К.: КНЕУ, 2006. - 592 с.
23. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: [Монографія]: В 2 т. — Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк. та ін.; За заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 275.

References.

1. Velykyj tлумачnyj slovnyk suchasnoi' ukrai'ns'koi' movy / Uklad, i gol. red. V.T. Busel. - K.: Irpin': VTF «Perun'», 2005. - 728s.
2. Volokodavova E.V. Ekspornyj potencyal promyshlennyh predprijatyj: teoryja, metodologija, praktyka: [Monografija] / E.V. Volokodavova. – Samara: Samarskij gos. ekon. Unyversytet, 2007. – S.14.
3. Dudchenko M.A. Dyversyfikacija eksportnogo potencialu Ukrai'ny./ Ukrai'na i svitove gospodarstvo: vzajemodija na mezhi tysjacholit' / M.A. Dudchenko, A.C. Filipenko, B.C. Burkin, A.C. Gal'chyn'skij ta in. - K.: Lybid', 2002. - S. 143 - 157.
4. Ekonomichna encyklopedija. [U tr'oh tomah. T. 1]. / Vidpovidal'nyj redaktor Mochernyj S.V. - Kyi'v.: Vydavnychyj centr «Akademija», 2000. - 864s.
5. Ekonomichna encyklopedija. [U tr'oh tomah. T. 3]. Vidpovidal'nyj redaktor Mochernyj S.V. - Kyi'v.: Vydavnychyj centr «Akademija», 2002. - 952s.
6. Eskadrylja vlasnykiv [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vcourse.ua>
7. Ygnatenko N.T. Pryrodno-resursnij potencyal terytory: geograficheskyj analiz y syntezy / N.T.Ygnatenko, V.P.Rudenko. - K.: Vyshha shkola, 1986. - 164 s.
8. Klymyk G.V. Problemy vdoskonalennja mehanizmu upravlinnja eksportnoju dijalnistju pidpryjemstv sil'skogospodars'kogo mashynobuduvannja / G.V.Klymyk, S.V.Petryk [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.btsau.kiev.ua/ua/edition.php?read=831>
9. Klivec' P.G. Strategija pidpryjemstva: [Navch. posib.] / P.G.Klivec'. - K.: Akademvydav, 2007.- 320 s.
10. Mel'nyk T. Ekspornyj potencial Ukrai'ny: metodologija ocinky ta analiz [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/.../10_Melnuk1.pdf
11. Pylypenko Y.V. Konkurentosposobnost' stran y regyonov v myrovom hozjajstve: teoryja, opyt malyh stran Zapadnoj y Severnoj Evropy / Y.V. Pylypenko. - Smolensk: Ojkuмена, 2005.-496 s.
12. Piddubna L.I. Ekspornyj potencial mashynobudivnyh pidpryjemstv regionu: sutnist', struktura i problemy dyversyfikacii' / L.I. Piddubna, Ju.O.Semykop // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – 2009. - №26. – S. 125-133.
13. Piddubna L.I. Konkurentospromozhnist' ekonomichnyh system: teoryja, mehanizm reguljuvannja ta upravlinnja: [Monografija]. – H.: VD «INZhEK», 2007. – 368 s.
14. Ponomarenko V. S. Strategichne upravlinnja pidpryjemstvom / V.S.Ponomarenko. - H., 2000.- 432 s.
15. Ponomarenko V.S. Konkurentospromozhnist' jak imperatyv funkcionuvannja ta rozvytku suchasnyh ekonomichnyh sy-stem. Konkurentospromozhnist': problemy nauky ta praktyku: [Mono-grafija] / V.S.Ponomarenko, L.I.Piddubna. - X.: VD «INZhEK»,2007.- 264 s.
16. Porter M. E. Konkurencija : [uchebnoe posobye] / M. E. Porter ; per.s angl. pod red. Ja. V. Zablockogo. – M. : Yzdatel'skij dom "Vyl'jams", 2000. – 495 s.
17. Porter M. Konkurentnaja strategija: Metodyka analiza otraslej y konkurentov / Majkl E. Porter ; per. s angl. – M. : Al'pyna Byznes Buks, 2005. – 454 s.
18. Porter M. Konkurentnoe preymushhestvo: Kak dostych' vysokogo rezul'tata y obespechyt' ego ustojchyvost' / Majkl E. Porter ; per. s angl. – M. : Al'pyna Byznes Buks, 2005. – 715 s.
19. Seliverstova L.S. Shljahy formuvannja efektyvnoi' strategii' pidpryjemstva / L.S.Seliverstova // Aktual'ni problemy ekonomiky. - 2008. - № 7 (85). - S. 133-136.
20. Skornjakova T.V. Ekspornyj potencial obrobnoi' promyslovosti Ukrai'ny: upravlinnja processom formuvannja: [Monografija] / T.V.Skornjakova. – K.: Nauk.svit, 2006. – S.9.
21. Ukrai'ns'kij aviaprom na svitovomu rynku: uspihy i perspektyvy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://wartime.org.ua>
22. Upravlinnja mizhnarodnoju konkurentospromozhnistju v umovah globalizacii' ekonomichnogo rozvytku: [Monografija: u 2t.] - T. II / D.G. Luk'janenko, A.M. Poruchnyk, L.L. Antonjuk ta in., K.: KNEU, 2006. - 592 s.
23. Upravlinnja mizhnarodnoju konkurentospromozhnistju v umovah globalizacii' ekonomichnogo rozvytku: [Monografija]: V 2 t. — D. G. Luk'janenko, A. M. Poruchnyk, L. L. Antonjuk. ta in.; Za zag. red. D. G. Luk'janenka, A. M. Poruchnyka. — K.: KNEU, 2006. — S. 275.

Стаття надійшла до редакції 11.07.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"